

Реформування вищої освіти в Польщі: історія успіху

Практичний семінар за участі представників Міністерства освіти і науки України та Агентства США з міжнародного розвитку
Київ, 28-29 липня 2014 р.

Професор Марек Квієк
Директор Центру досліджень публічної політики
Голова кафедри ЮНЕСКО з інституціональних досліджень і політики вищої освіти,
Професор Познаньського університету, Польща
kwiekm@amu.edu.pl

Вступ: Навіщо нещодавні реформи і навіщо нові реформи (і стратегії) у Польщі

- Кілька візуальних презентацій, які показують потреби у нещодавніх і нових реформах (і стратегіях).
- Потреби обумовлені тим, що сприймається як негативні явища в академічному секторі (наразі або у майбутньому) – у поєднанні з наявними даними.
- Акцент: стрімко змінювані умови функціонування вищої освіти (політичні, економічні, фінансові, ідеологічні).
- Соціальні та економічні очікування від ВНЗ змінюються, так само змінюються очікування студентів.
- Нові чинники тиску (наприклад, незабаром буде більше місць у ВНЗ, ніж студентів, академічна селективність закладів; більше досліджень і публікацій, представлених на міжнародному рівні; більш високі позиції у міжнародних рейтингах тощо).
- Чинні успіхи не виключають *нових стратегій та реформ...*
- Польська вища освіта у контексті постійних змін; очікується відсутність стабільності.
- Уроки для українського контексту: подібні відправні точки, спадщина і структурні проблеми. Тільки інший масштаб і рівень інтеграції у міжнародну та європейську наукову спільноту.

Вища освіта в Польщі: Три виміри

- Три взаємопов'язані виміри є критично важливими для майбутнього вищої освіти у Польщі. Вони лежать в основі стратегічного мислення сьогодні.
  - Державні/приватні ВНЗ: складна міжгалузева динаміка державних/приватних ВНЗ і один з найвищих ступенів маркетизації системи в Європі, коли у приватному сегменті у 2010 році налічувалося 0,58 млн. студентів з 1,82 млн., після чого відбувся спад).
  - Демографія: Найбільш радикальні демографічні зміни прогнозуються на наступне десятиліття: кількість студентів знизиться з 1,82 млн.(2010) до 1,33 млн. (2020) до 1,17 млн. (2025).
  - Плата за навчання: Зміна клімату в освітній політиці обумовлена, зокрема, політичними рішеннями про введення плати за навчання в державних університетах.

Усе це було враховано у стратегії 2010 року – але недостатньо ретельно!

3

Вступ: двадцять років змін (від розширення до скорочення)

- Розширення від елітної до масової до загальної вищої освіти: різке, незаплановане: загальні показники частки студентів:
  - 10 відсотків (1989),
  - 15,5 відсотків (1992),
  - 51,1 відсотків (2007 і далі).
- Феноменальне збільшення – за набагато коротший період, ніж у Західній Європі.
- Ера експансії: завершилася приблизно у 2006 році. Ера скорочення: наступні два десятиліття.
- Польська вища освіта: дуальна (державно-приватна), високий ступінь диференціації та маркетизації, система збільшена до величезних розмірів.
- Безпрецедентна експансія системи – збільшення частки робочої сили з вищою освітою до середнього європейського рівня (24% у 2012 р.)

4

Вища освіта в Польщі у 2014 р.: Огляд

- (1) університети є дисциплінарно розділеними
  - розбіжні академічні правила, норми і кодекси поведінки в точних і гуманітарних галузях, внаслідок чого зниження дослідницької місії університетів у гуманітарних галузях.
- (2) від розширення приватизованих університетів до скорочення університетів, що фінансуються державою
  - початкова масова внутрішня та зовнішня приватизація та наразі змінювана динаміка державних/приватних закладів при зниженні демографічних показників.
- (3) розшарування університетів
  - зростаюча диференціація «багатих» і «бідних» закладів з точки зору фінансування науки (NCN) після появи нового конкурентного та індивідуалізованого режиму фінансування.
- (4) вежа із слонової кістки
  - Безпрецедентно низький, порівняно з Європою, рівень зв'язку із зовнішнім світом.

5

Польща – Україна (1)

Представлені нижче слайди стосуються питання «навіщо реформи?» (діагностика до або паралельно з написанням стратегії) – посилання на Україну в кожному випадку!

Графічна презентація потреб у реформах польської вищої освіти: елементи національного діагнозу.

- Які дані були б найбільш доречними для України, які б демонстрували необхідність реформ?
- Які дані були б найбільш переконливими в українській стратегії, яка їх наявність?
- *Status quo*, який ми бачимо наразі не є прийнятним!
- Сила вироблення політики на основі доказової бази (даних): направлена на суспільство в цілому та академічну професію. Обидва є вирішальними для успіху реформ!

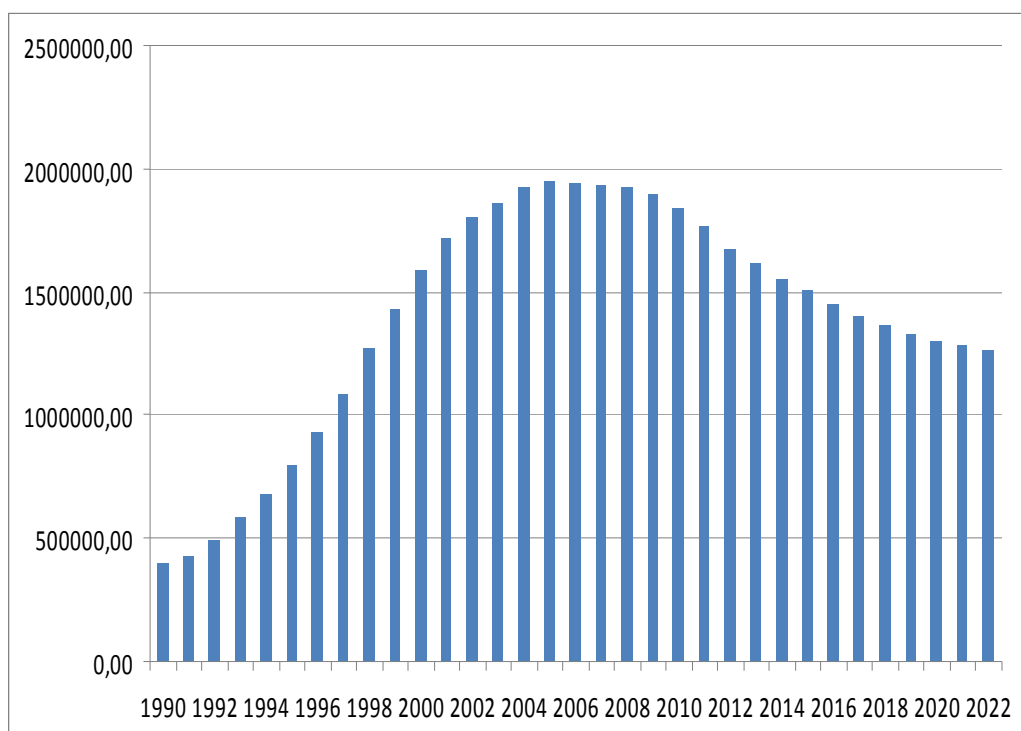
6

Польща – Україна (2)

- Від ґрунтовної, основаної на доказовій базі діагностики до ґрунтовної, переконливої, всеохоплюючої стратегії!
- Діагностична робота – це вже стратегія!

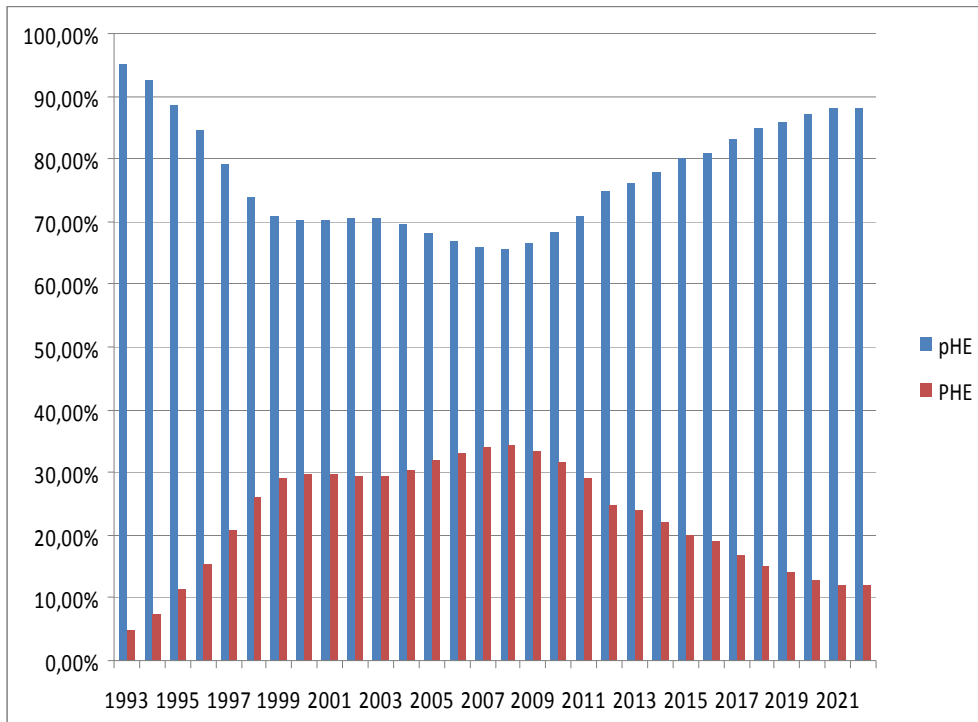
7

Рис. 1. Навіщо реформи? Діагноз: Зміна кількості студентів, 1990-2022 рр. (2013-2022 – прогноз)

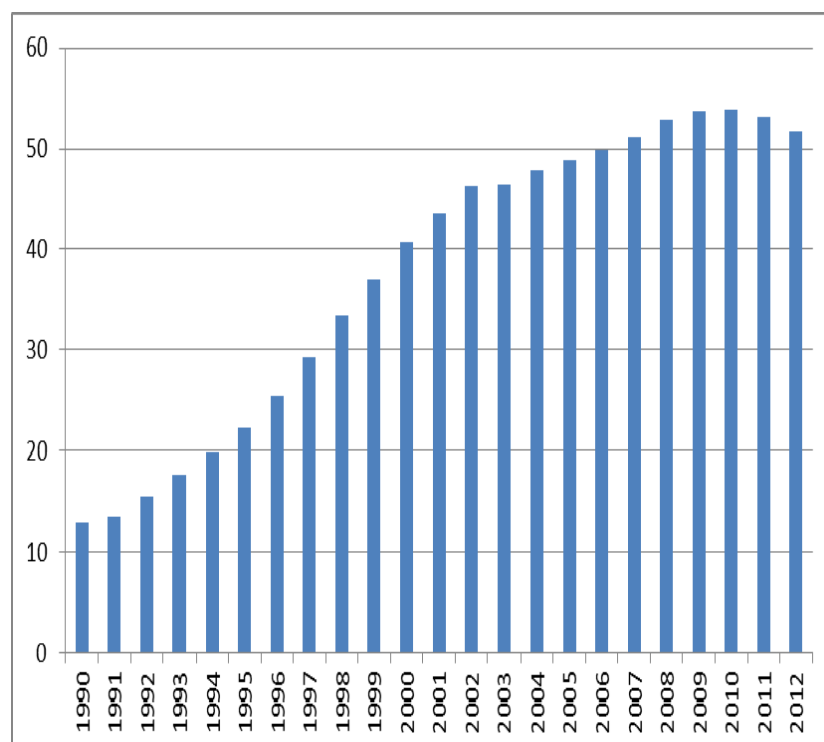
8

Рис. 2. Навіщо реформи? Діагноз: Зміни частки у наборі студентів за секторами (рНЕ – державний, РНЕ – приватний), у відсотках (2013-2022 - прогноз).

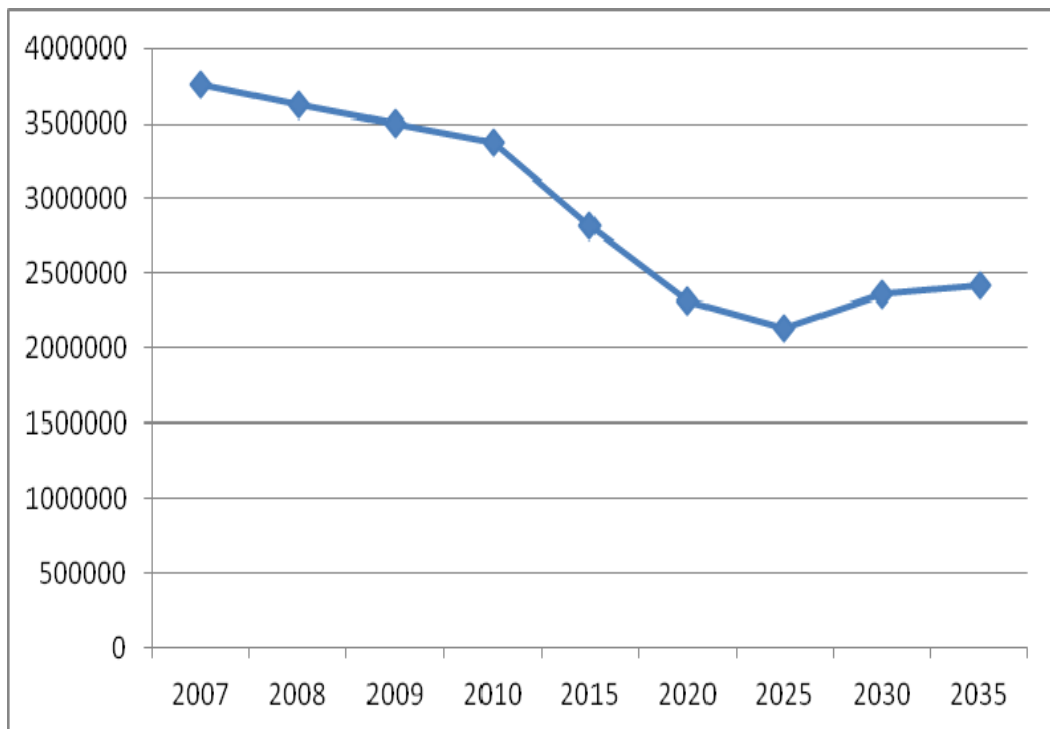
9

Рис. 3. Навіщо реформи? Діагноз: Загальна кількість студентів, 1990-2012 рр.

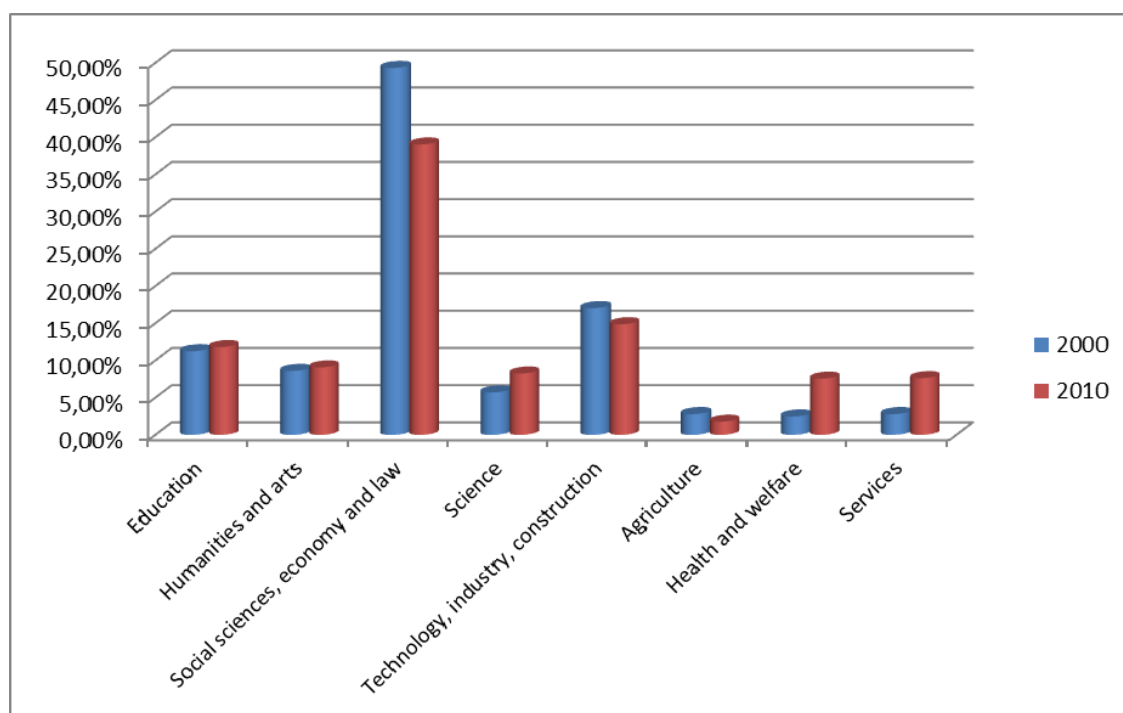
10

Рис. 4. Навіщо реформи? Діагноз: Прогнозована чисельність населення в освітніх вікових групах 19-24 років, 2007-2035 рр.

11

Рис. 5. Навіщо реформи? Діагноз: Кількість студентів за галузями навчання, 2000-2010 рр.

12

Рис. 6. Навіщо реформи? Діагноз: Розмір приватних ВНЗ (2009).

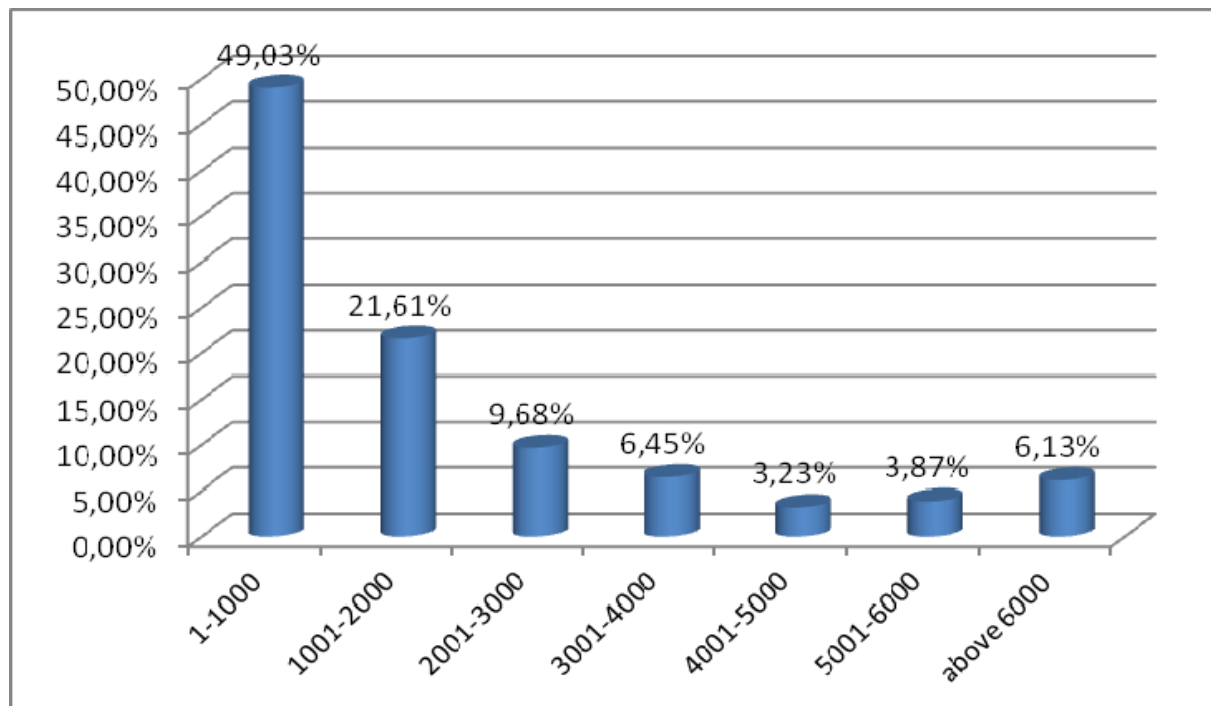
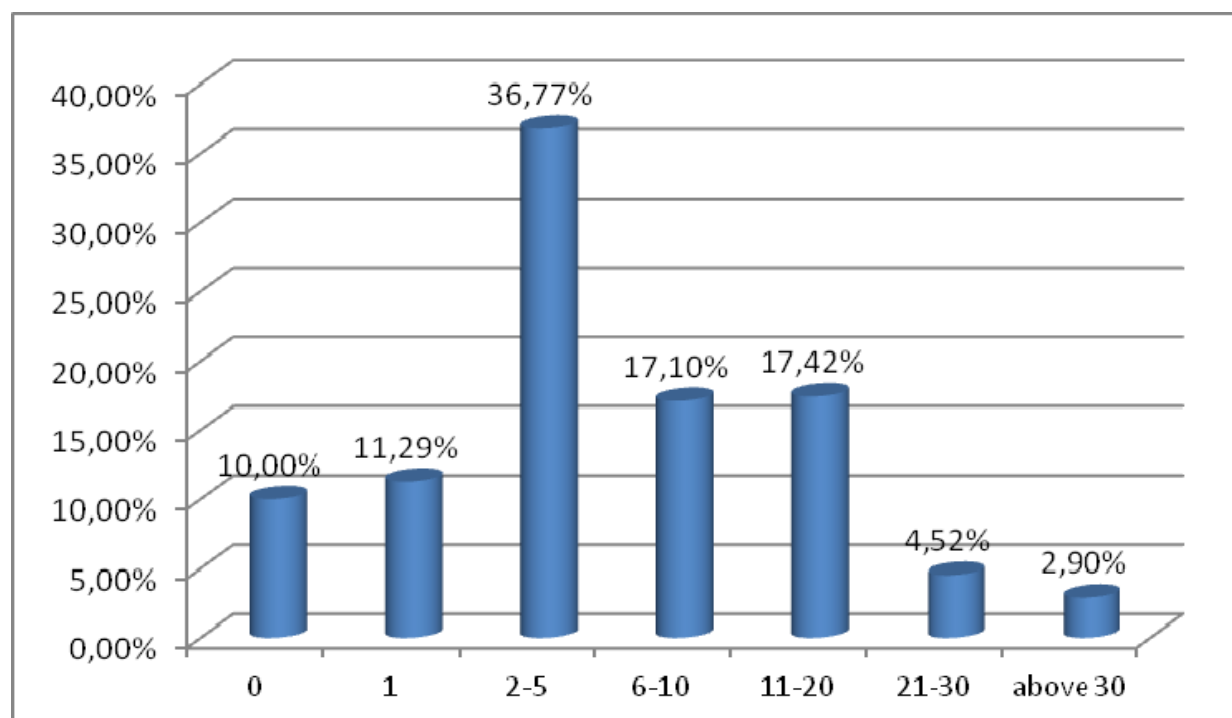

Рис. 7. Навіщо реформи? Діагноз: Кількість професорів у приватних ВНЗ (2009)

Рис. 8. Навіщо реформи? Діагноз: Інтернаціоналізація у науково-дослідницькій роботі

Статті, опубліковані польськими науковцями в науковому збірнику або журналі за міжнародним співробітництвом та академічними галузями (2010).

Академічна галузь	Міжнародна співпраця	N	Середня кількість статей	SE	95% довірчий інтервал		t-тест для рівності середніх значень	df	p-value
					LB	UB			
Наука про життя і медичні науки	Так	290	4.56	0.37	3.83	5.28	3.06	524.44	0.002
	Ні	239	3.07	0.32	2.45	3.69			
Фізичні науки, математика	Так	123	3.64	0.49	2.67	4.62	4.33	168.14	<0.001
	Ні	47	1.15	0.30	0.56	1.75			
Інженерія	Так	11	8.42	2.85	2.05	14.78	2.19	11.20	0.050
	Ні	30	1.95	0.76	0.41	3.5			
Гуманітарні та соціальні науки	Так	262	5.28	0.38	4.52	6.03	4.07	480.06	<0.001
	Ні	290	3.36	0.27	2.83	3.9			
Професії	Так	57	5.70	0.94	3.82	7.59	1.13	93.37	0.262
	Ні	92	4.47	0.55	3.39	5.56			

15

Рис. 9. Навіщо реформи? Діагноз: Зміна у кількості професорських звань у 1999-2010 рр. за обраними академічними дисциплінами (%).

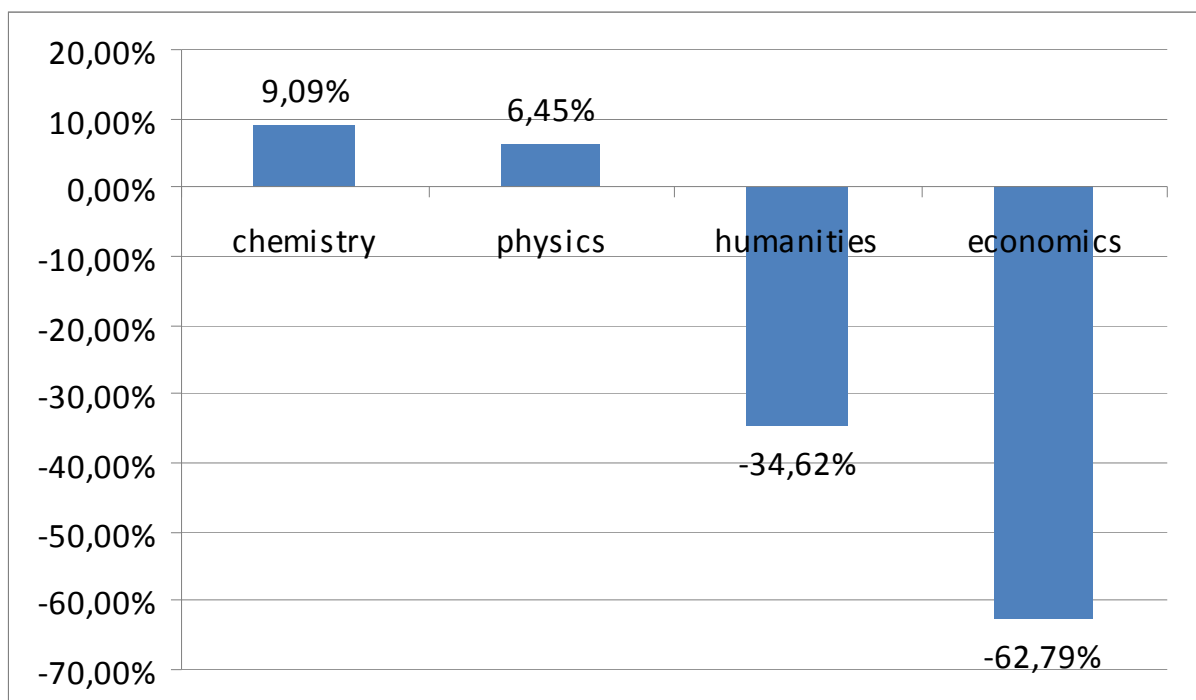
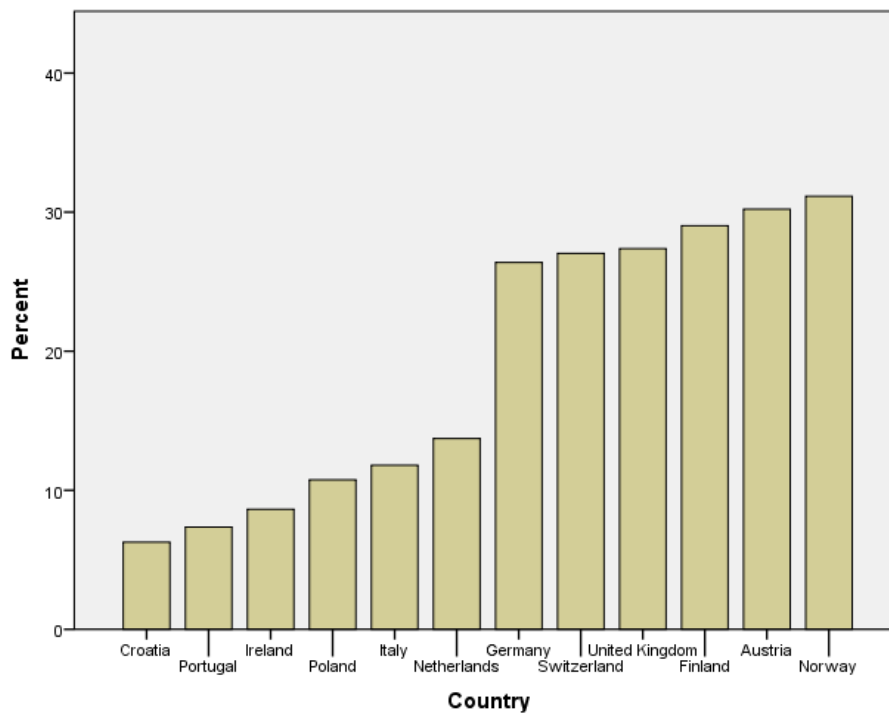

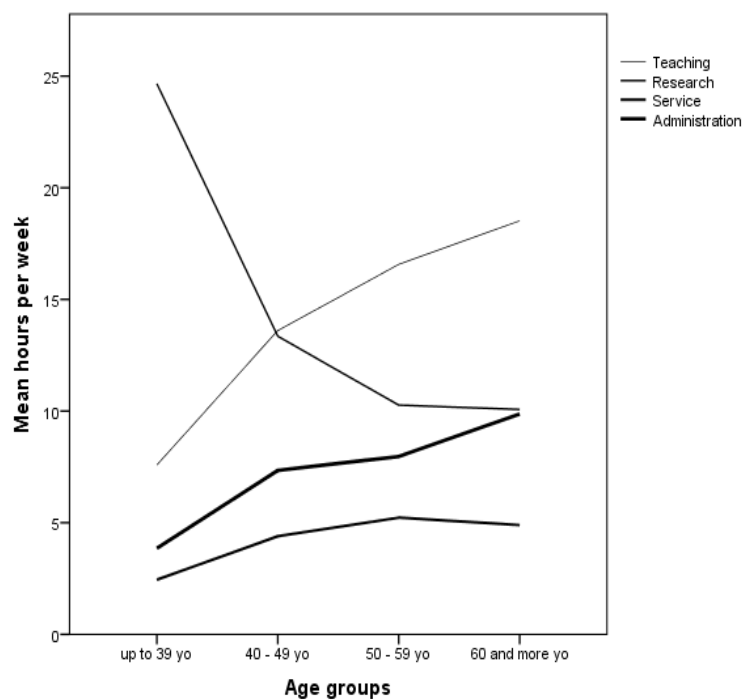

Рис. 10. Навіщо реформи? Діагноз: орієнтованість викладачів на дослідження в Європі («в основному зацікавлені у дослідженнях»), 2010 р.

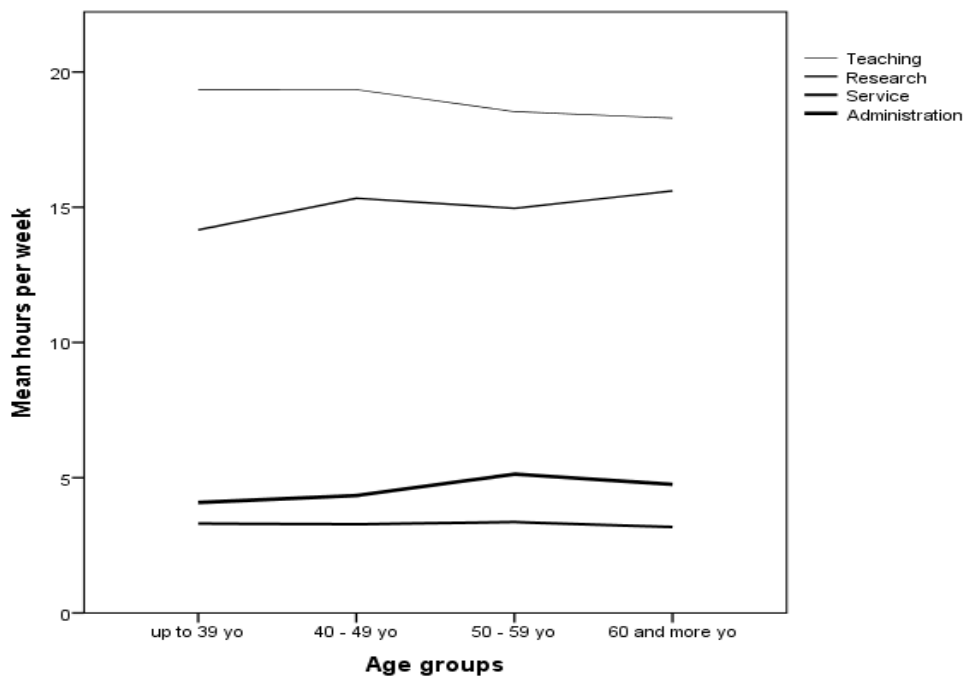
17

Рис. 9. Навіщо реформи? Діагноз: Розподіл часу молодих викладачів, «Скільки часу витрачають викладачі на різні види академічної роботи (коли проходять заняття студентів)»: за віковими групами (годин на тиждень): Швейцарія

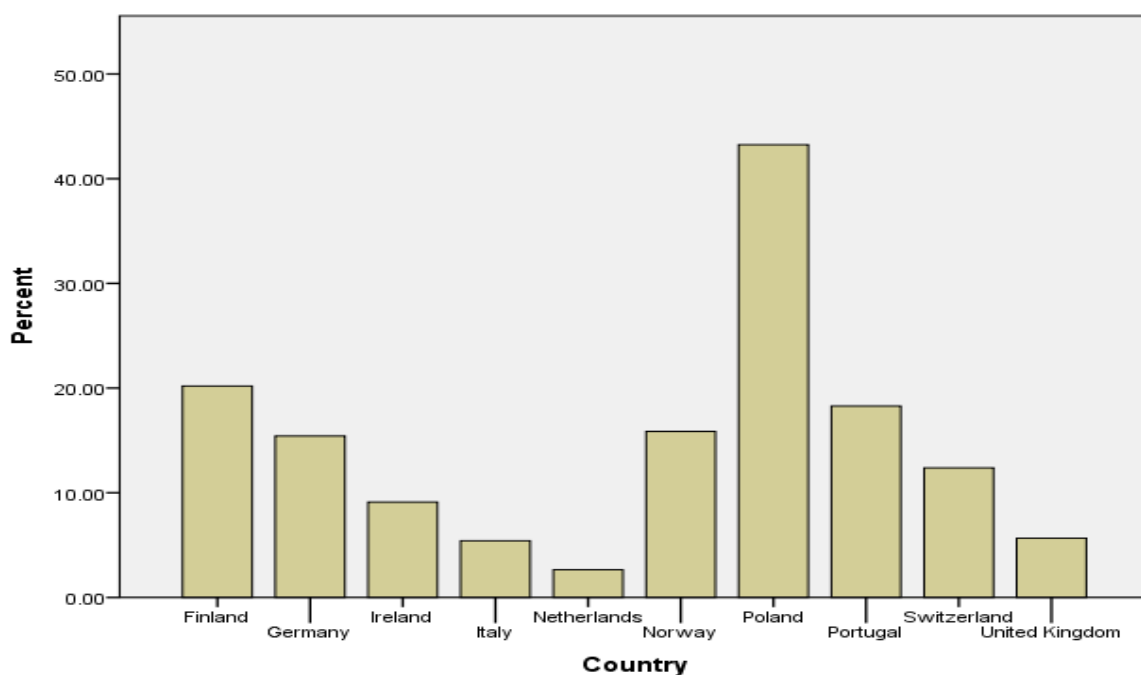
18

Рис. 9. Навіщо реформи? Діагноз: Розподіл часу молодих викладачів, «Скільки часу витрачають викладачі на різні види академічної роботи (коли проходять заняття студентів)»: за віковими групами (годин на тиждень): **Польща**

19

Рис. 13. Навіщо реформи? Діагноз: Ті, хто не займаються дослідженнями (= не публікуються), **викладачі ВНЗ, які працюють на повну ставку і тільки в університетах, по країнам (%) (2010).**

20

Рис. 14. Навіщо реформи? Діагноз: Продуктивність досліджень у Європі (2010)

Країна	B.	Ed.	Art.	Res. Rep.	Conf	News	Pat.	Co	Art	Vid	Oth.	Index
Австрія	0.6	0.7	3.5	1.9	8.2	1.2	0.3	0.3	0.3	0.2	0.3	23.7
Фінляндія	0.4	0.3	4.6	1.3	4.3	1.1	0.1	0.1	0.3	0.1	0.3	16.8
Німеччина	0.3	0.3	6.2	1.7	5.4	1.3	0.2	0.1	0.5	0.3	0.3	19.4
Ірландія	0.3	0.3	5.9	1.5	6.7	1.1	0.1	0.2	0.4	0.2	0.3	19.0
Італія	1.0	0.5	9.1	1.6	7.7	1.9	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	31.0
Нідерланди	0.4	0.3	5.9	1.1	4.2	1.8	0.1	0.2	0.2	0.0	0.1	17.6
Норвегія	0.4	0.2	4.8	0.6	4.3	1.4	0.1	0.2	0.5	0.2	0.6	14.7
Польща	0.2	0.1	3.7	0.3	3.0	0.8	0.1	0.0	0.1	0.0	0.2	8.9
Португалія	0.5	0.5	4.2	1.3	6.4	1.1	0.1	0.1	0.5	0.1	0.4	19.5
Швейцарія	0.4	0.2	5.0	1.7	4.6	1.2	0.1	0.2	0.3	0.2	0.2	18.2
Британія	0.3	0.2	5.4	1.2	4.9	0.7	0.1	0.2	0.2	0.1	0.4	16.0

21

Чого не було враховано у польській стратегії 2010 року?

- Радикальна зміна демографічної ситуації у Польщі, зниження кількості студентів: від близько 2 млн. у 2008 році до близько 1,2 млн. у 2025 році. Це представляє нові дилеми стосовно державного фінансування та критеріїв прийому. Упущено в 2010 році!
- Державна політика вищої освіти в період її розширення докорінно відрізняється від політики у період скорочення. Упущено в 2010 році!
- Критичний момент для нової польської стратегії: демографія, один з багатьох вимірів, які вивчалися у 2010 році, в 2014 році виявився як головний вимір, який має наслідки для низки структурних питань:
  - Фінансування (плата за навчання? Менший фінансовий тиск; більш високий ідеологічний тиск; студенти як клієнти, а заклади як надавачі послуг)
  - Академічна селективність закладів (приймати усіх кандидатів?)
  - Академічна професія (робота на основі контракту?)
  - Кількість закладів, державні та приватні (об'єднання?) тощо.

22

Польща: основні реформи (1)

Реформи 2010-2012 років та їх наслідки:

- Повернення дослідницької місії;
- Нові незалежні наукові ради, які проводять взаємну оцінку (з фундаментальних досліджень – NCN, з прикладних досліджень – NCBR);
- Оцінка науково-дослідницької діяльності усіх академічних одиниць, які подають заявки на одержання державного фінансування (параметризація) (KEJN), безпосередньо пов'язана з рівнем фінансування (оцінки A+, A, B, C);
- Інтернаціоналізація (дослідження і кар'єри);
- Нові механізми акредитації та контролю якості, більш тісно пов'язані з фінансуванням (PKA);
- Індивідуалізоване конкурентне фінансування досліджень – відхід від інституційних грантів, які надавалися усім академічним одиницям; запровадження щільної конкуренції, 20% коштів на дослідження гарантовано молодим викладачам за законом (NCN);
- Більша автономія закладів (освітні програми, підготовка до наукового ступеня, внутрішній розподіл коштів) – але більш суворі механізми підзвітності та забезпечення якості;
- Держава усувається від прямого контролю – створюються проміжні органи та установи; більше повноважень академічним працівникам, тісніший зв'язок між контролем і фінансуванням!

23

Польща: основні реформи (2)

- Припущення в основі реформ: подолати чинні внутрішні розділення шляхом переорієнтації вищої освіти на (міжнародні) дослідження.
- Політики очікують, що ті сегменти державних університетів, що є орієнтованими на навчання, стануть більш активно провадити дослідницьку діяльність. Новий орган: NPRN (Національна програма розвитку гуманітарних наук) зі значним бюджетом.
- Низька участь у науково-дослідницькій роботі протягом останніх двох десятиліть може все ще бути суттєвою перешкодою при реалізації чинних реформ: низька представленість на міжнародному рівні (деталі нижче).
- Тож політичний виклик сьогодення – це запровадити нові, конкурентні підходи до управління і фінансування закладів, які є внутрішньо розділеними інституційною культурою (точні науки проти гуманітарних наук).
- Урок для нової стратегії: потрібен чіткий і логічний підхід в обох галузях в університетах, як у випадку з прикладними науками. Потрібен компроміс!
- Головна опозиція чинним реформам – у ЗМІ – з боку гуманітарної сфери, особливо від гуманітарних наук! Очікуються компенсаторні заходи, для цієї сфери потрібен перехідний період – нові правила гри!

24

Навіщо реформи: приклад (1)

- Приклад: дані та їх використання при діагностиці: дуже низьке продукування академічних знань!
- Дуже низьке з компаративної європейської точки зору.
- Спосіб показати це має надавати підтримку реформам.
- Простий бібліометричний аналіз (дані SCImago Journal & Country Rank, період 1996-2010 рр.) показує потужний дисциплінарний вододіл у польських університетах між точними і гуманітарними науками.
- Увага найсильнішим і найслабкішим галузям за останні п'ятнадцять років, зі світової та регіональної (центральноєвропейської) компаративної точки зору:
  - Використання кількості визнаних на міжнародному рівні публікацій в галузі як індикативний критерій участі академічних працівників у дослідженнях у певній галузі в досліджуваних країнах.

25

Навіщо реформи: приклад (2)

- Три найсильніші академічні галузі у період 1996-2010 років: фізика і астрономія, математика, хімія (позиції 13, 13 і 14 у глобальному рейтингу 2010 р., за кількістю публікацій). У 1996 році приблизно займали такі самі світові позиції (13, 15 і 12 відповідно).
- На противагу, до слабких галузей було віднесено гуманітарні науки і мистецтво, соціальні науки та економіку, економетрику та фінанси, які посіли відносно низькі місця у рейтингу в 2010 році (39, 39 і 37). Але у 1996 році дві з трьох галузей – гуманітарні науки і мистецтво, соціальні науки – мали набагато вищі позиції (24, 24 і 37). Що трапилось?
- Польща у порівнянні з трьома набагато меншими системами: Чехія, Угорщина і Словаччина.
- Подібна оцінка в Україні: сильні та слабкі галузі!

26

Навіщо реформи: приклад (3)

- Якщо в загальному рейтингу (усі галузі) Польща знизилася з:
  - 16-го місця (1996)
  - до 18-го місця (2003)
  - до 20-го місця (2010),ця все ще відносно непогана позиція зберігається здебільшого завдяки тим галузям, в яких викладачі та кафедри практично не мали можливостей займатися додатковим платним навчанням та суміщати посади.
- Діагностика 2010 року, на яку спирається стратегія: незадовільні результати наукової і дослідницької діяльності! Необхідні зміни в управлінні та фінансуванні – і реформи направлені саме на це!
  - більше не можна суміщати посади (2013),
  - індивідуальні конкурентні гранти на дослідження у великих масштабах,
  - нові суворі умови просування в академічній кар'єрі – результати досліджень та інтернаціоналізація як основні критерії просування вгору по академічних сходах.Далі – проста графічна візуалізація потреби у реформах, зосереджених на науці та дослідженнях!

27

Рис. 15. Точні науки: Кількість публікацій в академічних галузях “фізика і астрономія”, “математика” і “хімія” по країнах, 1996 р. і 2010 р. (власні обчислення на основі даних SCImago Journal & Country Rank, 2012).

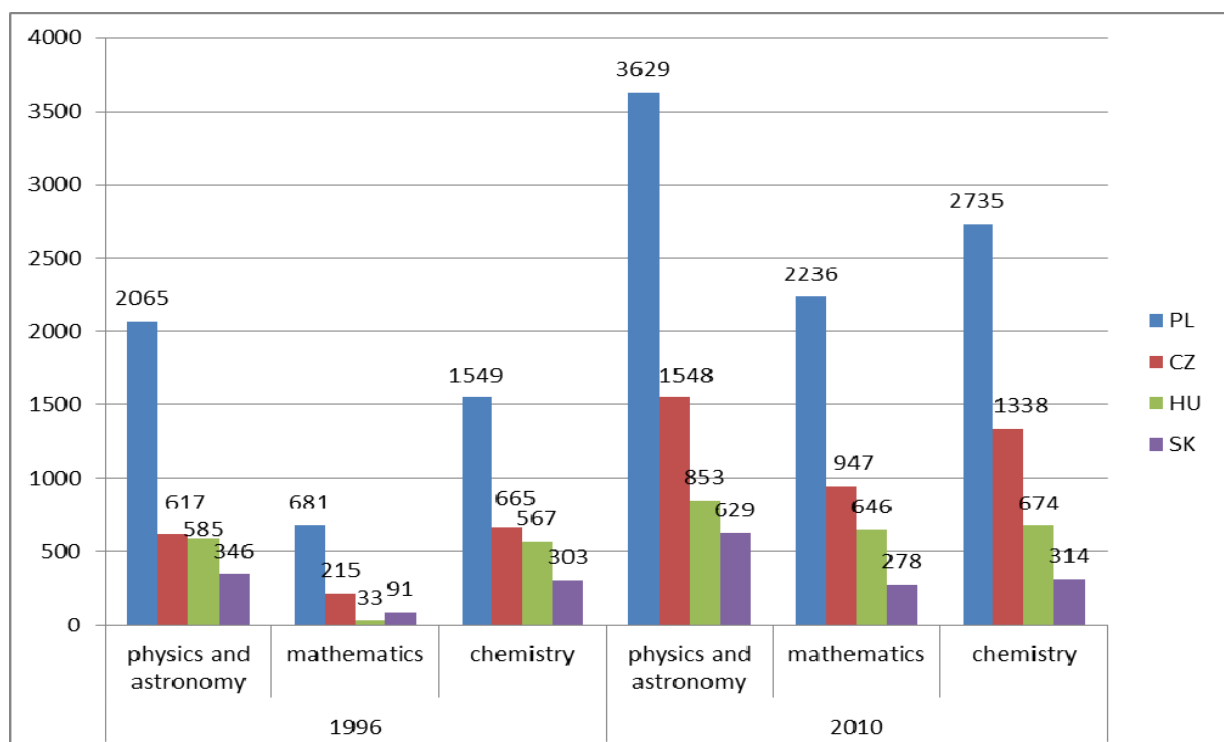
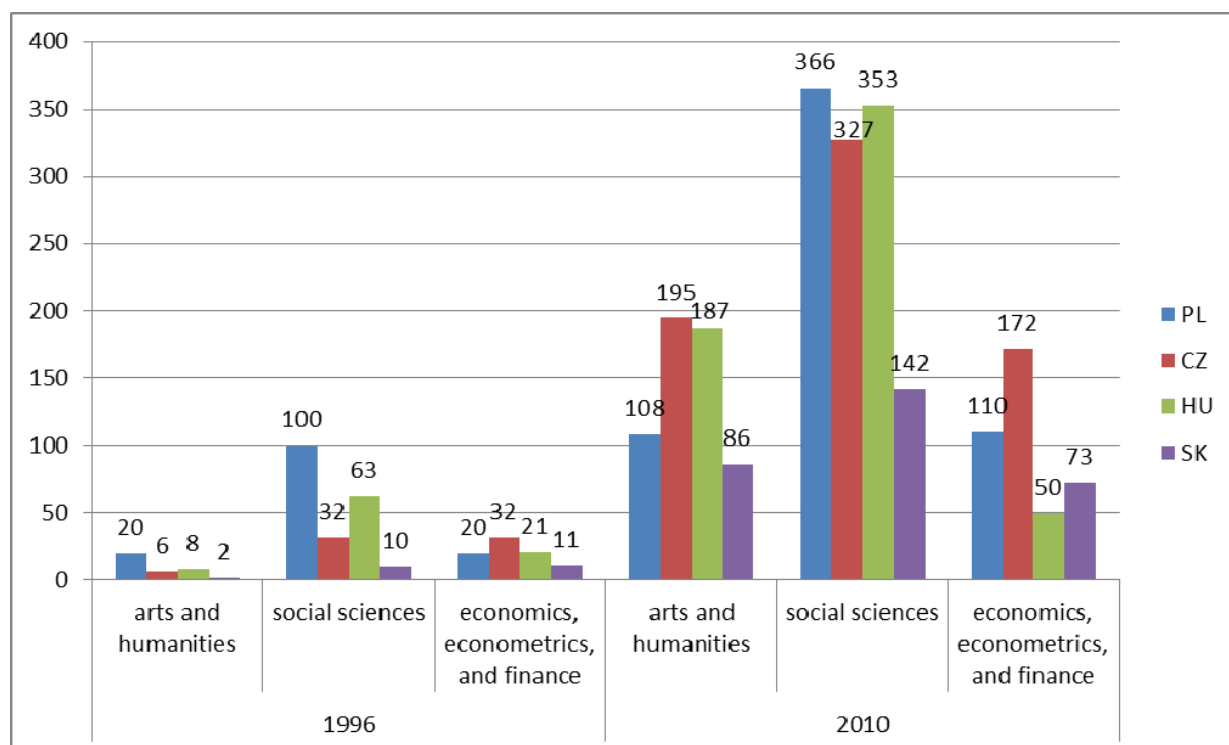

Рис. 16. Гуманітарні галузі: Кількість публікацій в академічних галузях “гуманітарні науки і мистецтво”, “соціальні науки” та “економіка, економетрика та фінанси” по країнах, 1996 р. і 2010 р. (власні обчислення на основі даних SCImago Journal & Country Rank, 2012).

Напрями реформ (1)

- Те, що сприймається як негативні явища у вищій освіті – покладання на дані – основа й обґрунтування стратегії – все це перетворюється на пакет реформ (ідеальний підхід).
- Частіше – від уявного до реформ; небезпека слабкої доказової бази.
- Основні напрями у Польщі:
  - Викладання (замовлення навчання, простіше запроваджувати нові освітні програми)
  - Дослідження (посилені правила щодо публікацій та інтернаціоналізації, нове індивідуалізоване фінансування: гранти на дослідження більш доступні – показник успішності 20% у 2013 р.)
  - Третя місія (введено програми комерціалізації досліджень у NCBR, суттєве фінансування)
  - Фінансування (нові режими: конкуренція; зв'язок з інституційної та індивідуальною оцінкою)
  - Управління (заборона сумісництва; більш сильні команди управлінців; так само потужні колегіальні органи, ради, органи самоврядування)

Інтернаціоналізація у реформах: ГОЛОВНИЙ ДВИГУН ЗМІН

- Важливий висновок з досліджень академічної професії щодо політики :
    - більш активне міжнародне співробітництво – найкращий спосіб мати більше національних наукових результатів, помітних на міжнародному рівні, а також
    - «немає міжнародного співробітництва, немає міжнародного співавторства»
  - Польські науковці, які беруть участь у міжнародному співробітництві, набагато менше відрізняються від своїх європейських колег, залучених до міжнародної співпраці, в плані закономірностей наукової продуктивності, ніж це зазвичай припускається.
  - Реальна проблема: низька наукова продуктивність науковців, які не беруть участь у міжнародному співробітництві та дуже високий відсоток тих, хто нічого не публікує, в університетах (43 відсотки).
  - Останні реформи великою мірою спираються на нові механізми інтернаціоналізації:
    - переглянуті процедури оцінки наукової роботи на інституційному рівні («параметризація»), яка тісно пов'язана з потоком фінансування закладу;
    - переглянуті передумови доступу до індивідуалізованого конкурентного фінансування досліджень;
    - змінені вимоги до академічного просування.
- В усіх трьох аспектах інтернаціоналізація досліджень є важливою як ніколи.

31

Навіщо нові реформи? Селективність закладів

- Як у державному, так і в приватному секторі може скластися ситуація необхідності агресивно підходити до залучення клієнтів (студентів), як це робили в приватному секторі протягом останніх десятиліть.
- У контрактних системах можна очікувати зниження селективності усіх закладів – елітних, регіональних, напів-елітних і тих, що задовольняють увесь попит, як у державному, так і в приватному секторі.
- Можна очікувати, що критерії прийому будуть менш суворими, а доступ для кандидатів з нижчих соціально-економічних прошарків може все більше знижуватися через мерітократичні критерії в закладах, які сьогодні мають високу селективність.
- Щоб підтримувати чинний рівень селективності, їм необхідно зменшувати обсяги набору, оскільки наступні 15 років відбуватиметься процес скорочення системи (і скорочення робочих місць).
- Ці виклики є новими, і вимагають нових стратегій і реформ (постійні зміни).

32

Контекст політики при написанні стратегії: фінансування як приклад (1)

- Національні стратегії є відповіддю на стрімко змінюване середовище, у тому числі середовище політики.
- Приклад: зміна організації фінансування вищої освіти в Європі
- Змінювані політичні, економічні та ідеологічні умови ведуть до зміни обґрунтування державного фінансування. Національні рішення щодо політики на сьогодні є відмінними, але вони вказують на спільний набір рекомендацій.
- Рекомендації ОЕСР («Вказівники реформ») та ЄК («Порядок денний модернізації»), попри національні історичні відмінності між кластерами європейських систем, вказують на таку цілісну картину (наприклад, проект з реформ фінансування CHEPS 2010 р.):
  - спільне покриття витрат як ведучий принцип (плата за навчання для всіх),
  - державні субсидії і державному, і приватному сектору,
  - поєднання плати за навчання, грантів ТА позик (залежно від рівня доходів),
  - підходи до фінансування на основі формули (внески ТА результати)

33

Контекст політики при написанні стратегії: фінансування як приклад (2)

- уникнення реформ на основі широкого порядку денного, який включає багато сфер політики,
- фінансування на основі результатів діяльності та конкуренції у поєднанні з більшою автономією закладів that encompass many policy areas.
- Політичні відповіді на питання «Хто має платити» у майбутньому є все більш спільними як по всій Європі, так і на рівні ЄС.
- Питання спільного покриття витрат ніколи не мали такої сили, і також бажання одержувати більше корпоративних коштів на дослідження в державних університетах ніколи не було таким сильним. Політики мають сильну віру в зв'язки між університетами та бізнесом (Форум UBF у Брюсселі).
- Економічна криза може пришвидшити зміни у політиці фінансування, які б інакше були більш поступовими. Європа може пережити період більш радикальних експериментів, наразі Центральна Європа швидко адаптується до нових реалій.
- Нові стратегії повинні ґрунтуватися на обізнаності щодо більш широкого контексту міжнародних змін в освітніх політиках.
Конвергенція політики!

34

Наслідки польських реформ

- Шість нових законів говорять про те, що найкращі заклади можуть стати суттєво більш активними в дослідницькій діяльності.
- У теперішньому розділеному академічному середовищі перехід до нового порядку, який вводить новим законодавством про вищу освіту і дослідження, може бути набагато складнішим для академічної спільноти з тих галузей, які зазнали масового розширення. Тому передбачені нові компенсаторні заходи та зміни в політиці (пом'якшена «параметризація» для гуманітарних наук).
- Як на інституційному, так і на індивідуальному рівні є ті, хто виграють, і ті, хто програють у процесі повернення досліджень в університети через нові механізми управління та фінансування.
- Дослідження, конкуренція та інтернаціоналізація є пріоритетами порідку денного реформ.
- Зміна схем фінансування розглядається як ключ до майбутніх перетворень.

35

Польща: нова стратегія, питання до розгляду (1)

- Якою мірою питання, що стосуються Польщі, є актуальними для України?
  - Як зробити інституційну культуру більш зосередженою на дослідженнях?
  - Як залучити і утримати в університетах викладачів, які більше зосереджені на дослідженнях/що робити з тими, хто показує низькі результати з дослідницької роботи?
  - Як зробити так, щоб SSH стали більш подібними до NS в орієнтації на дослідження (фінансування, просування та забезпечення посади, прийом на роботу і звільнення)?
  - Як загалом зробити ідею дослідницького університету більш привабливою у дисциплінарно «розділених» закладах?
  - Як змінити переважну інституційну культуру, в якій «панує викладання»?
  - Кластери орієнтованих на дослідження підрозділів або орієнтовані на дослідження заклади?
  - Конкурентне фінансування досліджень для нових працівників (до 40) або рівномірно розподілити по всім етапам кар'єри? Надавати великі обсяги фінансування молодим, щоб сформувати нове покоління академічних кадрів?
  - Конкуренція проти якості досліджень (кількість публікацій проти кількості публікацій у виданнях з високим фактором впливу)
  - Конкурентні університети, факультети, підрозділи, академічні працівники проти традиційної «спільноти рівних», без зовнішніх тисків, особливо щодо фінансування?

36

Польща: нова стратегія, питання до розгляду (2)

- Фінансування державної вищої освіти в умовах демографічного спаду: зміна на більшу орієнтованість на дослідження?
- Державні субсидії приватному сектору: і на навчання, і на дослідження?
- Плата за навчання у державному секторі при двох параметрах: 1) економічне уповільнення та 2) дефіцит державних фінансів?
- Якість проти доступу до вищої освіти.
- Майбутнє приватного сектору?
- Конкурентне фінансування досліджень незалежно від сектору: приватні заклади програють у нещодавніх національних конкурсах NCN на одержання фінансування (2 заклади у найкращих 100 і 4 у найкращих 200 у 2013 році)?
- Як розробляти політику досліджень для системи вищої освіти, в якій 95% з 330 приватних закладів не ведуть (конкурентну) дослідницьку роботу? Окремі національні політики або політики незалежно від сектору, з чітким зосередженням на державних університетах, які активно проводять дослідження?
- Прогнози міністерства щодо приватних ВНЗ: 2022 – 12% або 150 000 студентів, чи потрібно зовсім не зважати на приватні ВНЗ, як на перехідне, а потім маргінальне соціальне явище?
- Що демографічні чинники можуть змінити в політиці досліджень: більша зосередженість на дослідженнях як джерело доходів університетів? Менша залежність від кількості студентів і їх фінансуванні?
- Як введення плати за навчання змінить вже і так низьку орієнтованість на дослідження: чи вб'є зосередженість на навчальній діяльності орієнтованість на дослідження, що тільки формується?

37

Висновки

- Нові національні та міжнародні контексти обумовлюють нові стратегії.
- Нові контексти також включають нові міжнародні контексти політики.
- Надійні свідчення є дуже корисними, забезпечують більш широку підтримку (за межами академічної спільноти).
- Навіть якісно розроблені реформи, які спираються на ґрунтовну діагностику і стратегії, необхідно оновлювати (нові стратегії).
- Польща є прекрасним прикладом для розгляду (іноді для наслідування) через багаторівневу подібність у проблемах вищої освіти.
- В Україні питання, які є віддаленими сьогодні, стануть дуже актуальними через 5 років (якщо реформи просуватимуться безперешкодно). Але нові етапи реформування призводять до нових проблем... Нові стратегії... Переглянуті закони...

Дякую!

38

References:

- Altbach, Philip G. (2012). "The Academic Profession". In: Philip G. Altbach (ed.), *International Higher Education. An Encyclopedia: Volume 1*. New York and London: Garland Publishing. 23-45.
- Antonowicz, Dominik (2012). "External Influences and Local Responses. Changes in Polish Higher Education 1990-2005". In Marek Kwiek and Peter Maassen, eds. *National Higher Education Reforms in a European Context*. Frankfurt and New York: Peter Lang: 87-110.
- Antonowicz, Dominik and Bartłomiej Godlewski (2011). *Demograficzne tsunami. Raport Instytutu Sokratesa na temat wpływu zmian demograficznych na szkolnictwo wyższe do 2020 roku*. Warsaw: Instytut Sokratesa.
- CHEPS (2010). *Progress in Higher Education Reform Across Europe. Governance and Funding Reform. Volume 1: Executive Summary and Main Report*. Enschede: CHEPS.
- Heller, Donald E. and Claire Callender, eds. (2013). *Student Financing of Higher Education. A Comparative Perspective*. Routledge: New York.
- Johnstone, D. Bruce (2012). "The Costs of Higher Education". In: Philip G. Altbach (ed.), *International Higher Education. An Encyclopedia: Volume 1*. New York and London: Garland Publishing. 59-89.
- Johnstone, D. Bruce, Pamela Marcucci (2010). *Financing Higher Education Worldwide. Who Pays? Who Should Pay?* Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Kwiek, Marek (2009a). "The Two Decades of Privatization in Polish Higher Education. Cost-Sharing, Equity and Access". In: Jane Knight (ed.), *Financing Access and Equity in Higher Education*. Rotterdam/Boston/Taipei: Sense. 149-168.
- Kwiek, Marek (2009b). "The Changing Attractiveness of European Higher Education: Current Developments, Future Challenges, and Major Policy Issues". In: B. Kehm, J. Huisman, B. Stensaker (eds.), *The European Higher Education Area: Perspectives on a Moving Target*. Rotterdam: Sense.
- Kwiek, Marek (2009c). "Globalisation: Re-Reading Its Impact on the Nation-State, the University, and Educational Policies in Europe". In: M. Simons, M. Olssen, M. E. Peters (eds.), *Re-Reading Education Policies. A Handbook Studying the Policy Agenda of the 21st Century*. Rotterdam: Sense.

39

- Kwiek, Marek (2009d). Університет і держава Вивчення глобальних трансформацій. Київ – Таксон.
- Kwiek, Marek (2010). *Transformacje uniwersytetu. Zmiany instytucjonalne i ewolucje polityki edukacyjnej w Europie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM (in Polish).
- Kwiek, Marek (2012a). "Changing Higher Education Policies: From the Deinstitutionalization to the Reinstitutionalization of the Research Mission in Polish Universities". *Science and Public Policy*. Vol. 39. Issue 5.
- Kwiek, Marek (2012b). "Universities, Regional Development and Economic Competitiveness: the Polish Case". In: R. Pinheiro, P. Benneworth and G.A. (eds.), *Universities and Regional Development. A Critical Assessment of Tensions and Contradictions*. New York: Routledge.
- Kwiek, M. (2013a). *Knowledge Production in European Universities. States, Markets, and Academic Entrepreneurialism*. Frankfurt and New York: Peter Lang.
- Kwiek, M. (2013b). "From System Expansion to System Contraction: Access to Higher Education in Poland". *Comparative Education Review*. 57(3).
- Kwiek, M. (2014a). "Structural Changes in the Polish Higher Education System (1990-2010): a Synthetic View". *European Journal of Higher Education*. Vol. 4. No. 3.
- Kwiek, Marek (2014b). "The Internationalization of the Polish Academic Profession. A European Comparative Approach". *Zeitschrift für Pädagogik*. Vol. 2014. No. 5. 681-695.
- Kwiek, Marek, Peter Maassen, eds. (2012). *National Higher Education Reforms in a European Context: Comparative Reflections on Poland and Norway*. Frankfurt and New York: Peter Lang.
- Kwiek, Marek, Andrzej Kurkiewicz, eds. (2012). *The Modernisation of European Universities. Cross-National Academic Perspectives*. Frankfurt and New York: Peter Lang.
- Temple, Paul, ed. (2012). *Universities in the Knowledge Economy: Higher Education Organisation and Global Change*. London, New York: Routledge.
- Williams, Gareth (1984). The Economic Approach. In: Burton R. Clark (ed.), *Perspectives on Higher Education: Eight Disciplinary and Comparative Views*. Berkeley: University of California Press. 79-105.
- Williams, Gareth (1992). *Changing Patterns of Finance in Higher Education*. Buckingham: Open University Press.
- Williams, Gareth (2012). "Some Wicked Questions from the Dismal Science". In: P. Temple (ed.), *Universities in the Knowledge Economy: Higher Education Organisation and Global Change*. London, New York: Routledge. 19-37.